

บทที่ ๓

ความเชื่อและค่านิยมในสังคมไทย

ความเชื่อ๑. ความหมายและที่มาของความเชื่อ

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคนในทกสังคม ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์เกิดความกลัวในสิ่งที่ตนไม่สามารถรู้ได้เห็นได้ จึงพยายามแสวงหาคำตอบ คำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ และเกิดเป็น ลัทธิความเชื่อขึ้น อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อก็คือการตัดสินใจของคนในสังคม เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นอย่างไร พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่าหมายถึง "ศรัทธา ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส"

จันทร์ศรี นิตยฤกษ์ (อ้างถึงในจิราภรณ์ ภัทราภาณภัทร, ๒๕๒๘) ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ในหนังสือ "ความรู้เรื่องคติชนวิทยา" ว่า

"เชื่อ" หมายความว่า "เห็นจริงด้วย นับถือ มั่นใจ" อาจจะช่วยความรู้สึกรหรือการไตร่ตรองด้วยเหตุผลก็ตาม เมื่อเกิดความเชื่อแล้วก็มักมีการแสดงออกทั้งทางกายคือการปฏิบัติ และทางวาจา เช่น ตักเตือน สั่งสอน หรือแจ้งให้ผู้อื่นทราบ ความเชื่อของบุคคลกลุ่มใดย่อมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประเพณี สุภานิต คำพังเพย ตลอดจนคติชนแขนงอื่นๆ

จะเห็นได้ว่าความเชื่อมีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดการแสดงออกของคนในสังคม สำหรับมลเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อนั้น รศ. ภิญญไญ จิตต์ธรรม (๒๕๒๒) ได้เขียนไว้ว่า

ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ (Primitive Society) อย่างไรก็ตามแม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์จะก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล (๒๕๐๔) ได้ทรงอธิบายถึงความเชื่อไว้ว่า

ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่างๆ มนุษย์ย่อมเกลียดทุกข์และรักสุขเป็นธรรมดา ฉะนั้นเมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้น ก็วิ่งวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้ เมื่อพ้นภัยก็แสดงความรื่นเริง รักคนต่อสิ่งนั้นๆ ด้วยการบูชาคนให้เป็นสิริมงคลแก่ตนตามคติความรู้ ความเชื่อในกาลสมัยนั้นๆ เป็นนัยๆ มา

นักมนุษยวิทยากล่าวว่า ความเชื่อครั้งดั้งเดิมของมนุษย์ก่อนที่จะคลี่คลายออกมาเป็นศาสนาต่างๆ นั้น อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ระยะ คือ ระยะแรกมนุษย์เชื่อว่าสิ่งต่างๆ จะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม ย่อมมีอะไรอย่างหนึ่งเป็นแรงอำนาจอยู่ในตัวของสิ่งนั้นเอง อาจเป็นคุณหรือให้โทษแก่มนุษย์ได้ คติความเชื่อเรื่องนี้ ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Animatism ในภาษาไทยใช้ว่าคติเชื่อความขลังความศักดิ์สิทธิ์ ระยะต่อมามนุษย์มีความเชื่อว่า คนตลอดจนสิ่งอื่นที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม ย่อมมีสิ่งหนึ่งที่ยังมองไม่เห็นตัวสิ่งอยู่ในนั้น สิ่งนี้ก็คือที่เรียกกันว่าผีหรือวิญญาณ ซึ่งพัวพันกันอยู่อย่างใกล้ชิดแยกออกจากกันได้ยาก ความเชื่อเรื่องนี้แยกเป็นคำภาษาอังกฤษว่า Animism จะใช้คำเป็นภาษาไทยว่าคติเชื่อผีสางเทวดาก็ได้ (พระยาอนุนานราชธน, ๒๕๐๒)

กล่าวโดยสรุปแล้ว การสร้างความเชื่อของมนุษย์นั้นเกิดจากความไม่รู้เป็นสำคัญ การพยายามที่จะหาคำอธิบายให้กับสิ่งที่ตนไม่รู้ได้แสดงออกมาทางพฤติกรรมต่างๆ โดยการสร้างสิ่งสมมติ เช่น ผีสางเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือโดยการกำหนดข้อห้าม ตลอดจนคำสอนต่างๆ ขึ้นมาสั่งสอนและกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ความเชื่อจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียมประเพณี นิธิกรรม และวัฒนธรรม

ของสังคมนั้น นอกจากนี้ยังเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและพัฒนาการของคนในสังคม อีกด้วย

๒. ความเชื่อของสังคมไทย

สำหรับความเชื่อของคนในสังคมไทยนั้น แต่เดิมคนไทยก็มี ความเชื่อเช่นเดียวกับชาติอื่นๆ คือ เชื่อถือผีสงเทวดาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ การนับถือเทวดาอารักษ์ การนับถือผีปู่ย่าตายายหรือผีบรรพบุรุษ การนับถือผีวีรบุรุษ และการนับถือผีร้าย ต่อมาพุทธศาสนาและศาสนาอื่นด แพร่ขยายเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คนไทยก็กลายเป็นพุทธศาสนิก ชนพร้อมๆกับการรับเอาธรรมเนียมประเพณีหลายประการจากลัทธิอื่นดเข้ามา ด้วย แต่ในขณะเดียวกันความเชื่อดั้งเดิมก็ยังคงอยู่ นอกจากนี้ยังมีอิทธิพล ความเชื่อที่ไทยได้รับจากวัฒนธรรมศาสนาอื่นที่มีอยู่ในประเทศไทย เช่น ศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นต้น ดังนั้นความเชื่อของคน ไทยจึงมีรากฐานซ้อนกันหลายชั้นโดยที่คนไทยรับมาแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ เข้ากับจิตใจและสิ่งแวดล้อม โดยปรับปรุงพุทธศาสนากับความเชื่อผีสง เทวดาเข้าด้วยกัน รวมทั้งความเชื่อของศาสนาอื่นดดังกล่าวมาแล้วด้วย

เนื่องจากคติความเชื่อของคนไทยมีที่มาและการแสดงออกที่ต่างกัน มากมาย นักวิชาการที่ศึกษาถึงคติความเชื่อของไทยจึงได้พยายามจัดแบ่ง ความเชื่อออกเป็นประเภทต่างๆ โดยยึดหลักที่ต่างกันออกไป ดังตัวอย่างคือ

เสาวลักษณ์ อนันตคานต์ (อ้างถึงในมณี พยอมยงค์, ๒๕๒๘) ได้ แบ่งความเชื่อออกเป็น ๒ ประเภท คือ

- ๑. ความเชื่อทั่วไป หรือ ความเชื่อธรรมดา (Beliefs) เช่น เชื่อว่ามีนรกสวรรค์ เทวดา เรื่องผีน ฯลฯ
- ๒. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือ ความเชื่อทางไสย ศาสตร์ (Superstition)

ความเชื่อทั้ง ๒ ประเภท อาจแบ่งเป็นพวกๆได้ ๑๒ กลุ่มเป็น อย่างน้อย ได้แก่

- ๑. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ
- ๒. ความเชื่อเกี่ยวกับขากกลางบ้าน
- ๓. ความเชื่อโชคลาง
- ๔. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิตร ผัน
- ๕. ความเชื่อทางไสยศาสตร์

๖. ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะคนและสัตว์
๗. ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา
๘. ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ
๙. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี
๑๐. ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ด
๑๑. ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ชาติ ภพ
๑๒. ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ฯลฯ

กิ่งแก้ว อรรถากร และ ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์ (๒๕๒๘) ได้แบ่งความเชื่อของคนในสังคมเป็น ๒ ระดับ คือ

๑. ความเชื่อที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาใหญ่หรือศาสนาประจำชาติ เป็นความเชื่อที่มีเหตุผลและอธิบายสิ่งที่คนสงสัยได้อย่างแจ่มชัด มีระบบ และเป็นตัวกำหนดพิธีกรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในชาติ
๒. ความเชื่อพื้นบ้าน เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตามประเพณี ตลอดจนถือปฏิบัติตามประเพณี

ชำนาญ รอดเหตุภัย และ บุญยงค์ เกศเทศ (อ้างถึงในจิราภรณ์ ภัทรภาณภัทร, ๒๕๒๘) ได้ประมวลความเชื่อต่างๆ และแยกประเภทใหญ่ๆ ไว้ ๑๑ ประเภท คือ

๑. ความเชื่อเรื่องบุคคล การตั้งชื่อ วิญญาณ การตายแล้วเกิดใหม่ในรูปต่างๆ ตามผลกรรม การเข้าทรง
๒. ความเชื่อสิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ ลายแทง อย่าปลุกเรื้อน คร่อมหัวเทวดา ลางสังหรณ์ ต้นโป๊ยเซียน
๓. ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แห่งนางแมวขอฝน ตะบองเพชร เทพเจ้า เสน่ห์ยาแฝด ยาสิ่ง เวทมนต์คาถา พระภูมิเจ้าที่ ศาลเพียงตา
๔. ความเชื่อเรื่องเพศ เช่น ถ้าพ่อเป็นคนเจ้าชู้ ลูกชายก็จะเจ้าชู้เหมือนพ่อ
๕. ความเชื่อเรื่องสุขภาพและสวัสดิภาพ เช่น เป็นผีห้ามรับประทานข้าวเหนียว
๖. ความเชื่อเรื่องโชคลาง คนเกิดวันเสาร์เป็นคนใจแข็ง
๗. ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง โสยศาสตร์ เช่น ผ้ายันต์ ตะกรุด
๘. ความเชื่อเรื่องความฝัน ฝันเห็นงู ฝันเห็นนกยูง
๙. ความเชื่อเรื่องภูติผีปิศาจ วิญญาณ ผีบรรพบุรุษ
๑๐. ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์

๑๑. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ลักษณะสมพงษ์ วันมงคลต่างๆ

ความเชื่อมากมายหลายประการที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คงอยู่ในสังคมไทยเรามาเป็นเวลานาน ความเชื่อเหล่านี้เองได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมของไทย และได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง แม้ว่าในปัจจุบันสังคมไทยจะเปลี่ยนไป ความเชื่อบางประการอาจเลื่อมความเชื่อถือไป แต่ความเชื่อส่วนใหญ่ก็มิได้สูญหายไปจากสังคมไทย และยังคงอิทธิพลในการกำหนดความคิด วิถีชีวิต และพฤติกรรมของคนไทยตลอดมา

ค่านิยม

๑. ความหมายของค่านิยม

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่าค่านิยมไว้ต่างกันไป

คลัคคอน (Kluckhohn, ๑๙๖๒ อ้างถึงในเจวีวรรณ วรรณประเสริฐ, ๒๕๒๒) ได้ให้ความหมายว่า "ค่านิยม คือ ความปรารถนาต่างๆที่เป็นความต้องการ ซึ่งมีความรู้สึกว่าคุณต้อง และเป็นความต้องการเพื่อเราเองหรือผู้อื่น"

ฮอลท์ (Hault, ๑๙๖๕) ได้ให้ความหมายว่าค่านิยม คือ "สิ่งที่กลุ่มสังคมหนึ่งๆเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่าสมควรแก่การกระทำ น่ากระทำ น่ายกย่อง หรือเห็นว่าถูกต้อง"

สนิท สัมครการ (๒๕๒๔) ได้สรุปความหมายของค่านิยมไว้ว่า "หมายถึงแนวคิด แนวทางปฏิบัติต่างๆที่คนในแต่ละวัฒนธรรมมีความนิยมชมชอบ เลือกหรือยึดถือเอามาเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมต่างๆของตน"

พัทยา สายหู (อ้างถึงใน รัตนา รัตนาลิน, ๒๕๒๖) อธิบายความหมายของค่านิยมว่า คือ

ความรู้สึกหรือความเชื่อของแต่ละบุคคลว่าสิ่งหนึ่งนั้นเป็นสิ่งที่น่าชื่นชม น่านับ น่ากระทำ ปกติบุคคลแต่ละคนมีค่านิยมของตน

เองต่อสิ่งหรือการกระทำต่างๆที่ตนเองมีอยู่ กระทำอยู่ หรือ
อยากมี อยากกระทำ ถ้ามีโอกาสทำได้ หรือเมื่อยังไม่มี
โอกาสของตนเองก็ชื่นชมเวลาเห็นผู้อื่นมีหรือกระทำ

วีระ บำรุงสุข (๒๔๒๐) เขียนถึงความหมายของค่านิยมไว้ว่า

ค่านิยม (values) คือ ความสำคัญ (general import-
ance) ความมีประโยชน์ (usefulness) และความดี
(goodness) ที่มนุษย์กำหนดไว้ในสิ่งต่างๆในสังคมของเขา
และการกำหนดความมีค่า ความสำคัญ ความมีประโยชน์
หรือความดีนี้อาศัยเกณฑ์ซึ่งมาจากระบบความคิด ที่เกิดมาจาก
ศาสนาปรัชญา หรือประสบการณ์ของมวลชนในสังคมนั้น

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (๒๔๓๑) ได้ให้ความหมายว่า

ค่านิยมหมายถึงสิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะได้ ปรารถนา
จะเป็น หรือกลับกลายเป็น เป็นสิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งบังคับ
ต้องทำ ต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนบูชา ยกย่อง และมีความ
สุขที่จะได้เห็นได้ฟังได้เป็นเจ้าของ ค่านิยมของสังคมจึงเป็น
"วิถีของการจัดระบอบความประพฤติ" ที่มีความหมายต่อบุคคลและ
เป็นแบบฉบับความคิดที่หนักแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติตัวของ
คนในสังคม

จากความหมายของค่านิยมที่กล่าวมาทั้งหมด สรุปได้ว่าค่านิยมก็
คือสิ่งที่คนในสังคมเห็นพ้องกันว่าเป็นสิ่งที่ดีถูกต้อง และใช้เป็นเกณฑ์ในการ
กำหนดความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมโดยส่วนรวมนั้นเอง ดัง
นั้นสังคมจะก้าวหน้าหรือเสื่อมไปในทิศทางใด ย่อมขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมนั้น
นั้นเป็นสำคัญ ดังที่ประเสริฐ แยมกลิ่นพั่ง (๒๔๒๕ อ้างถึงในอมรา พงศา
พิชญ์, ๒๔๓๓) ได้กล่าวไว้ว่า

คุณค่า (ค่านิยม) ที่แพร่หลายในสังคมจะมีอิทธิพลต่อบรรทัด
ฐาน หรือแบบอย่างที่เป็นแนวทางพฤติกรรมในสังคมนั้นอย่าง
หลีกเลี่ยงไม่ได้ บรรทัดฐานจะแสดงออกถึงคุณค่า (ค่านิยม)
ของสังคม และที่ได้รับการนิยมมีการปฏิบัติตาม ก็เพราะสอดคล้องหรือได้รับการสนับสนุนจากคุณค่า (ค่านิยม) การศึกษา

ที่มาของบรรทัดฐานจึงต้องมองไปถึงคุณค่า (ค่านิยม) ที่อยู่เบื้องหลัง

๒. ที่มาของค่านิยม
 วิเชียร รักษการ (๒๕๒๘) ได้อธิบายถึงการเกิดค่านิยมขึ้นในสังคมไว้ว่า

ค่านิยมนั้นเกิดจากความจำเป็นหรือความต้องการของสังคมมนุษย์ในขั้นแรก ต่อมาก็จะเกิดความชอบหรือความสนใจติดตามมา ความชอบนี้ย่อมกระตุ้นให้เกิดความนิยม หรือ ความเข้าใจในคุณค่านั้น แล้วกลายเป็นค่านิยมขึ้นมา ค่านิยมที่ก่อตัวอยู่ระยะเวลายาวนานพอสมควร ก็ย่อมจะต้องกระตุ้นให้เกิดสภาวะที่รุ่มร้อน หรือพร้อมที่จะกระทำอยู่ในใจที่เรียกว่าทัศนคติ (attitude) นั้นเอง

สำหรับค่านิยมในสังคมไทยนั้น อานนท์ อากาศิรม (๒๕๑๕) ได้อธิบายว่าที่มาของค่านิยมในสังคมไทย คือ

๑. ศาสนาพุทธ
๒. ศาสนาพราหมณ์
๓. ระบบศักดินา
๔. ระบบเกษตรกรรม
๕. ความเชื่อในเรื่องอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๓. ประเภทของค่านิยม
 ค่านิยมมีอยู่มากมายหลายประเภท ผู้ทรงคุณวุฒิหลายๆท่านได้แบ่งประเภทของค่านิยมตามความเห็นแตกต่างกันไปดังนี้

สนทรี โคมิน (๑๙๕๕) ได้แบ่งประเภทของค่านิยมไว้พอสรุปได้ว่า ค่านิยมอาจได้รับการกล่าวอ้างถึงว่าเป็นแบบอย่างความประพฤติ (modes of conduct) หรือ เป็นจุดหมายของการมีชีวิตอยู่ (end-states of existence) กล่าวคือ เป็นค่านิยมวิถีปฏิบัติ (instrumental values) และ ค่านิยมจุดหมายปลายทาง (terminal values)

๑. ค่านิยมวิถีปฏิบัติ คือ ค่านิยมวิถีต่างๆในการกระทำซึ่งเป็นทาง (means) ที่จะนำไปสู่หรือช่วยให้บรรลุถึงเป้าหมาย (goals) วิถี

ปฏิบัติที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นเป็นกฎเกณฑ์ของสังคมที่บุคคลจะต้องยึดถือปฏิบัติตาม หากเขาต้องการที่จะมีชีวิตอยู่รอดได้และก้าวหน้าประสบความสำเร็จในสังคมได้ด้วยดี ค่านิยมวิถีปฏิบัติแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑.๑ ค่านิยมที่เน้นทางศีลธรรม ในความหมายที่ว่า การฝ่าฝืนแบบอย่างความประพฤติดังกล่าวจะนำไปสู่ความสำนึก หรือ ความรู้สึกผิด ตัวอย่างค่านิยมประเภทนี้ก็คือ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญูรู้คุณ ความรับผิดชอบ เป็นต้น

๑.๒ ค่านิยมที่เน้นเรื่องส่วนบุคคล จะเป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความสามารถ หรือ การตระหนักถึงตนเอง ในความหมายที่ว่า การฝ่าฝืนแบบอย่างความประพฤติดังกล่าวจะนำไปสู่ความรู้สึกอับอาย ผิดหวังเกี่ยวกับความไม่พอเพียงส่วนบุคคล มากกว่าจะนำไปสู่ความสำนึกผิด ตัวอย่างค่านิยมประเภทนี้คือ ความเป็นตัวของตัวเอง การมีความสามารถสูง การศึกษาสูง เป็นต้น

๒. ค่านิยมจุดหมายปลายทาง คือ ค่านิยมที่เป็นเป้าหมายในชีวิต ที่คนเราถือว่าสำคัญมากในชีวิตของเขา ค่านิยมจุดหมายปลายทางแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑ ค่านิยมที่มุ่งเพื่อชีวิตส่วนตัวหรือส่วนบุคคล ตัวอย่างเช่น ค่านิยมเรื่องความสุขในชีวิตครอบครัว ความมั่งมีในเงินทองวัตถุ ความภาคภูมิใจในตัวเอง เป็นต้น

๒.๒ ค่านิยมที่มุ่งเพื่อสังคม ตัวอย่างเช่น ค่านิยมเรื่องความมั่นคงของชาติ ความรักอิสระเสรี การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น

สนิท สัมครการ (๒๕๒๔) ได้แบ่งแยกค่านิยมตามลักษณะของธรรมเนียมประเพณีต่างๆที่เราพอจะเห็นได้ ดังต่อไปนี้

- ค่านิยมเกี่ยวกับความดี ความชั่ว
- ค่านิยมเกี่ยวกับความสวยงาม ศิลปะ บ้านเทิง
- ค่านิยมเกี่ยวกับความสุข ความทุกข์ของคน
- ค่านิยมเกี่ยวกับตน (ego) และคนอื่น (others)
- ค่านิยมเกี่ยวกับการเกิดการตาย และสัมพันธ์ภาพระหว่างการเกิดกับการตาย
- ค่านิยมเกี่ยวกับบุคคลต่างเพศ ต่างวัย ต่างฐานะ รวมทั้ง

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานภาพที่แตกต่างกันด้วย
 ฯลฯ

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (อ้างถึงในรัตนา รัตนาสิน, ๒๕๒๖)
กล่าวไว้ว่า

ค่านิยมแบ่งออกได้เป็นค่านิยมส่วนบุคคลและค่านิยมของสังคม โดยทั่วไปค่านิยมส่วนบุคคลจะเป็นไปตามค่านิยมของสังคมที่บุคคลผู้นั้นร่วมอยู่ แต่บางครั้งค่านิยมของบุคคลอาจขัดแย้งกับค่านิยมของสังคมได้ ในกรณีที่บุคคลมีค่านิยมส่วนบุคคลขัดแย้งกับค่านิยมของสังคม อาจได้รับโทษบ้าง ซึ่งอาจเป็นโทษทางกฎหมาย หรืออาจเป็นโทษสถานเบา เช่น ชุบฉิบฉิบนา เป็นต้น

ค่านิยมของสังคม (Social Value) ก็หมายความว่า สิ่งๆ หนึ่งซึ่งสังคมนั้นนิยมกันว่า เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ หรือ มีค่าเพียงพอที่จะปฏิบัติตามเมื่อทั้งสังคมนิยมปฏิบัติตามกันในสิ่งนั้นๆ จึงกลายเป็นค่านิยมของสังคมไปตัวอย่างเช่น เด็กต้องเคารพ เชื้อฟ่งผู้ใหญ่ ผู้หนุ่มผู้สาวต้องอ่อนน้อมเกราะห้ผู้ชราและเด็ก สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นค่านิยมของสังคมที่ยึดถือปฏิบัติกันมา

จากการแบ่งประเภทค่านิยมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าเราสามารถแบ่งประเภทค่านิยมได้หลายลักษณะ อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะแบ่งค่านิยมออกเป็นกี่แบบก็ประเภท ค่านิยมทั้งหมดก็ล้วนมีอิทธิพลต่อตัวบุคคลและสังคม เช่นเดียวกับความเชื่อของสังคมนั้นๆตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

๔. ค่านิยมของสังคมไทย

สำหรับค่านิยมของสังคมไทยนั้น มีด้วยกันมากมายหลายประการ นักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาถึงค่านิยมต่างๆของไทยไว้ว่ามีดังต่อไปนี้

สนิท สัมครการ (๒๕๒๔) ได้วิเคราะห์ถึงค่านิยมในสังคมไทย สำหรับวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยว่าแบ่งได้เป็น ๓ กระแส หรือ สายทางใหญ่ (dominant themes) ด้วยกัน คือ

๑. ค่านิยมเรื่องการนับถือบุคคล (Personalism) หมายความว่า คนไทยเราจะถือว่าคนมีความสำคัญมากที่สุด ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลหรือคนเป็นสำคัญ ถ้าไม่มีคนเสียแล้วทุกอย่างก็ปราศจากความ

หมาย ในบรรดาคนทั้งหลายในโลกนี้ ตนหรือตัวเรา (ego or self) ย่อมสำคัญที่สุด คนอื่นๆย่อมสำคัญรองลงมาทั้งสิ้น แต่ก็มีการจัดลำดับไว้แตกต่างกัน ความสำคัญตนเองที่สุดของคนไทยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการมีชีวิตรอดอยู่ของตน และด้วยเหตุนี้พฤติกรรมต่างๆของคนไทยจึงมุ่งเพื่อให้ตนมีชีวิตรอดอยู่เป็นสำคัญในเบื้องต้น การที่ตนจะอยู่รอดและดำรงชีพได้สุขสบายตามสมควรนั้น เราจะต้องยอมรับถึงความสำคัญของบุคคลอื่นด้วย โดยเฉพาะบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตน เพราะบุคคลเหล่านี้อาจจะให้คุณหรือโทษแก่ตนก็ได้ ถ้าตนสามารถสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีกับบุคคลอื่นได้ โดยเฉพาะการทำให้บุคคลอื่นรัก เมตตา บูชา ส่งเสริม ตนก็จะมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย มีสถานภาพทางสังคมสูงขึ้น ซึ่งย่อมหมายความว่า มีโอกาสได้แสวงหากำไรจากชีวิตได้มากขึ้นด้วย และด้วยค่านิยมเช่นนี้ พฤติกรรมทางสังคมต่างๆของคนไทยจึงมุ่งส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลต่างๆ ค่านิยมการนับถือบุคคลนี้ได้ก่อให้เกิดค่านิยมกระแสรองหรือกระแสเสริม (associate themes) ๒ กระแส คือ

๑.๑ ลัทธิปัจเจกชน (Individualism) คือ การถือตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่มุ่งสนองความต้องการต่างๆของตนเป็นสำคัญ มีผลทำให้ไม่เคารพระเบียบกฎเกณฑ์กฎหมายบ้านเมืองเท่าที่ควร ผู้ใดสามารถหลีกเลี่ยงกฎหมายได้โดยไม่ถูกลงโทษถือว่าเป็นคนเก่ง เป็นคนมีฝีมือ แต่คนพยายามทำตามกฎเกณฑ์กลับถือว่าเป็นคนโง่ คนชื่อ หมายถึงรวมไปถึงการรู้จักเอาตัวรอดไว้ได้เสมอ การเอาตัวรอดนี้ไม่มีการจำกัดวิธีการคืออาจจะใช้วิธีการใดๆก็ได้ แม้จะคดโกงหรือหลอกลวงขอแต่ให้บรรลุจุดหมายปลายทาง

๑.๒ คนไทยไม่ชอบขัดแย้ง (Permissiveness) ความไม่ชอบขัดแย้งขัดคอของคนไทย ในที่นี้รวมถึงการไม่ชอบซักถามด้วย สาเหตุอาจมีหลายประการ เช่น อาจเกิดจากความเฉื่อยชา เกรงใจ เกรงภัย กลัว อับอายขายหน้า

การที่ถือว่าลัทธิปัจเจกชนและความไม่ชอบขัดแย้งเป็นคุณค่ากระแสรองหรือกระแสเสริม เพราะว่าทั้งสองประการมุ่งพยุงหรือส่งเสริมการให้ความสำคัญแก่คนไว้ด้วยกันทั้งนั้น แต่ในระดับพฤติกรรมอาจใช้แตกต่างกัน กล่าวคือ ลัทธิปัจเจกชนมุ่งใช้กับสิ่งที่ไม่ใช่คน เช่น ระเบียบกฎเกณฑ์ กฎหมาย และคนที่ไม่รู้จัก คนที่ตนไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง ส่วนความไม่ชอบขัดแย้งนั้นคนไทยเลือกใช้กับบุคคลที่มีความสัมพันธ์อันดีกับตน ยิ่งมีความ

สัมพันธ์ใกล้ชิด รักใคร่นับถือต่อกันมากเพียงใด ตนก็จะไม่กล้าแสดงความขัดแย้งต่างๆ มากขึ้นเรื่อยๆ

๒. ค่านิยมในเรื่องความรักสนุก (Fun-loving) คนไทยโดยทั่วไปมักจะถือว่า ความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิงต่างๆ เป็น "กำไร" ของชีวิต ถ้าขาดสิ่งเหล่านี้แล้ว ชีวิตต้องอยู่ในสภาพเคร่งขรึมเอาจริงเอาจังตลอดเวลา หรืออยู่อย่างเงิบๆ เหงาหงอย ซึ่งคนไทยไม่ชอบเพราะถือเป็นเรื่องน่าเบื่อหน่าย การได้สนุกสนานเต็มที่ถือว่าเป็นความสุขสุดยอดอย่างหนึ่งของคนไทย แต่การทำงานหนักคนไทยกลับถือว่าเป็นทุกข์ ใครใช้ชีวิตแบบนี้คนไทยถือว่าเป็นคนมีกรรม มีทุกข์ ฉะนั้นคนไทยจึงมุ่งแสวงหาความสุขสนุกสนานโดยวิธีการต่างๆ ที่เด่นๆ คือ การที่มีรูปร่างงามได้แต่งกายงาม การมีทรัพย์สินและได้จับจ่ายทรัพย์สินตามสบาย การมีเพื่อนคู่ใจหรือได้คู่ครองที่สวยงามต้องตาต้องใจ การได้รับประทานอาหารดี ความสุขที่ได้จากการเลี้ยงโชค เช่น เล่นการพนัน เป็นต้น ค่านิยมในเรื่องความรักสนุกนี้ หากมองให้ลึกซึ้งอาจจะเป็นผลมาจากปรัชญาแบบ fatalism ก็ได้ กล่าวคือ คนไทยยอมรับว่าสักวันหนึ่งต้องตายแน่ การเกิดและการตายเป็นของธรรมชาติ คนไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นเมื่อเกิดมาก็ต้องหากำไรจากชีวิต เพราะตายไปแล้วเราก็ไม่สามารถเอาสมบัติติดตัวไปได้ นอกจากกรรม ค่านิยมในเรื่องนี้ทำให้เกิดค่านิยมกระแสรองหรือกระแสเสริม ๓ กระแส คือ

๒.๑ การย้ำในการบริโภคปัจจุบัน (Emphasis on present time consumption) ซึ่งได้แก่การได้จับจ่ายทรัพย์สินตามสบาย การออมทรัพย์สินเป็นเรื่องผิดความรู้สึก เป็นเรื่องการอดทน อดกลั้น คนไทยไม่ค่อยชอบออม เพราะการออมไม่สนุกแต่การจับจ่ายใช้สอย เป็นความสนุกอย่างหนึ่ง ฉะนั้นคนไทยส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยร่ำรวยแต่มีความสุขสนุกสนานแจ่มใสดี และเข้าข่ายสุ่ยสุ่ยในสายตาชาวตะวันตก

๒.๒ การไม่ชอบทำงานหนัก (Abhorrence of hard-work) เพราะงานหนักไม่ใช่สิ่งสนุกโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่ต้องใช้สมองคิดอย่างลึกซึ้ง หรืองานที่ต้องใช้กำลังกายหรือแรงงานอย่างหนักแล้วคนไทยจะพยายามหลีกเลี่ยง แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าเป็นงานที่เกี่ยวกับความสนุกสนานรื่นเริงต่างๆ อาทิเช่น งานบุญ งานเลี้ยง คนไทยจะจัดทำอย่างเต็มที่โดยไม่คำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อยสิ้นเปลือง

๒.๓ การนิยมคนใจกว้างใจนักเลง (Broad-mindedness)

ความใจกว้างคือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เลี้ยงดูคนอื่นโดยไม่คำนึงถึงความสูญเสียหรือสิ้นเปลืองของตนเท่าใดนัก คนใจกว้างใจนักเลงหมายถึง คนกล้าได้กล้าเสีย เอาเพื่อนเอาฝูง คนไทยนิยมคนใจกว้างเพราะช่วยให้คนอื่นได้รับประโยชน์ ส่วนคนใจนักเลงเป็นที่รังเกียจของคนอื่นได้เช่นเดียวกับคนใจกว้าง

๓. ค่านิยมในความเชื่อเรื่องบุญกรรม (Merit accumulation) โดยที่คนไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน พุทธศาสนาจึงมีความสำคัญมากประการหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมค่านิยมบางประการขึ้นมา ที่เด่นก็คือ ความเชื่อในเรื่องบุญกรรม หรือ เรื่องกฎแห่งกรรม (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) และแนวปฏิบัติหรือทางสายกลาง คนไทยถือว่าผลของการกระทำต่างๆ (กรรม) ทั้งดีและชั่วจะติดตามตนไปทุกหนทุกแห่ง ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า (ความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด) ความเชื่อเรื่องบุญกรรมนี้ได้รวมเอาคำอธิบายในเรื่องความดีความชั่ว ความทุกข์และความสุขเข้าไว้ด้วยกัน คนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนจำนวนมากยังมีความเชื่อแบบนี้อย่างแน่นแฟ้น ส่วนค่านิยมเรื่องทางสายกลางนั้นเป็นแนวปฏิบัติที่สำคัญมากในพุทธศาสนา เราอาจถือได้ว่าค่านิยมนี้มีส่วนช่วยลดหรือยับยั้งพฤติกรรมรุนแรงต่างๆ ในสังคมไทยได้เป็นส่วนมาก

กล่าวโดยสรุป ค่านิยมกระแสบาปบุญและทางสายกลางได้ช่วยลดพฤติกรรมการเห็นแก่ตัวลงได้มาก ค่านิยมกระแสนี้จึงทำหน้าที่คล้ายๆ เครื่องมือสำหรับตรวจสอบค่านิยมสองกระแสใหญ่ที่กล่าวมาข้างต้น

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ (๒๕๒๒) ได้กล่าวถึงค่านิยมทั่วไปของสังคมไทยว่ามีอยู่ ๑๘ ประการ คือ

๑. ความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ของไทยทรงเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความสามัคคีในชาติและรักษาเอกราชของชาติไทย เพราะคนไทยแม้จะมีความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ฯลฯ ต่างก็จงรักภักดีต่อพระองค์ทั้งสิ้น

๒. เงิน คนไทยมีค่านิยมในการนับถือเงิน บุคคลที่มีเงินจะได้รับการยกย่องและเคารพนับถืออย่างกว้างขวาง โดยไม่คำนึงว่าผู้นั้นจะได้เงินมาด้วยวิธีใด เพราะเงินจะนำมาซึ่งเกียรติและอำนาจ

๓. อำนาจ สังคมไทยมีอดีตผูกพันกับระบบศักดินาที่มีการยกย่อง

อำนาจเป็นเวลานาน และอำนาจเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมสังคม นอกจากนี้นักเขียนคาเลให้ได้มาซึ่งเงิน เกียรติ และอื่นๆ

๔. การทำบุญกุศล ค่านิยมนี้ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากคำสอนของ พุทธศาสนา ชาวไทยเชื่อว่าการทำบุญกุศลนั้น เป็นกรรมดีที่จะสะสมไว้ จะส่งผลถึงอนาคตในชาตินี้และชาติหน้า

๕. ความสนุกสนาน คนไทยรักสนุก กิจกรรมต่างๆจึงตั้งอยู่บน พื้นฐานของความสนุก

๖. บริโภคนิยม คนไทยส่วนใหญ่สนใจเรื่องการบริโภคมาก ดังนั้นกิจกรรมต่างๆจะผูกพันกับเรื่องการบริโภคตลอดเวลา บริโภคนิยมแบ่งได้ เป็น ๓ ประเภท คือ การบริโภคอาหารแปลกๆ การบริโภคอาหารรสจัด การบริโภคอาหารสด

๗. โหราศาสตร์ เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจและสังคมของไทยในปัจจุบันมีการแข่งขันกันมาก ทำให้เกิดความตึงเครียดและมีความวิตกกังวล เกี่ยวกับโชคชะตาของตนทุกๆด้าน จึงต้องแสวงหาความรู้ล่วงหน้าว่า ชะตาชีวิตในอนาคตจะเป็นอย่างไร โหราศาสตร์จึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในสังคมไทย และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

๘. การจัดงานพิธี คนไทยส่วนใหญ่นิยมจัดงานพิธีในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนวงจรชีวิต เช่น งานฉลองวันเกิด งานบวช งานสมรส งานศพ เป็นต้น

๙. ความหรูหรา คนไทยนิยมการแสดงออกซึ่งความหรูหรา เพื่อแสดงให้เห็นว่าสถานภาพทางสังคมของตนสูง เป็นชนชั้นสูง มีเงินมีทอง

๑๐. ปัจเจกชน หมายถึง ความเป็นตัวของตัวเอง หรือ ความเป็นไทในตัวเอง แสดงถึงความมีอิสระเสรีภาพในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ตามความคิดของตนเองไม่ขึ้นกับใคร และชอบทำอะไรตามความสะดวกสบาย ตามใจชอบของตัวเอง

๑๑. ตัวใครตัวมัน เกิดจากภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง สิ่งแวดล้อมล้นคนตกอยู่ในสภาพลำบาก ทำให้คนไทยนึกถึงตัวเองมากกว่าคนอื่น

๑๒. การพนัน คนไทยนิยมเล่นการพนันตั้งแต่เด็กถึงผู้ใหญ่ ทั้งนี้ เพราะคนไทยโดยเฉพาะชาวชนบทมีเวลาว่างมาก จึงใช้เวลาว่างเล่นการพนัน และเพราะต้องการเลี้ยงชีพ

๑๓. ขาดระเบียบวินัย คนไทยชอบทำอะไรเพื่อความพอใจของตัวเองมากกว่าส่วนรวม โดยไม่คำนึงถึงผลที่ผู้อื่นจะได้รับ

๑๔. ไทยมุง คนไทยส่วนใหญ่ชอบสนใจต่อเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังชอบสอดรู้สอดเห็น สนใจเรื่องของคนอื่นอีกด้วย

๑๕. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คนไทยนิยมเลี้ยงหรือต้อนรับแขกใครไปมาหาสู่ โดยถือเป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ โดยเฉพาะชาวไทยในชนบทจะมีน้ำใจเอื้อเฟื้อมากแม้แต่กับคนแปลกหน้าที่ไม่รู้จักกัน

๑๖. การศึกษา คนไทยนิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อเท่าที่สภาพเศรษฐกิจจะอำนวยให้ ซึ่งค่านิยมนี้มีมาแต่เดิม คือ คนไทยยกย่องคนที่ได้รับการศึกษาสูง เพราะถือว่าจะได้เป็นเจ้าของคนนายคน

๑๗. ระบบอาวุโส คนไทยเคารพนับถือผู้อาวุโสมาตั้งแต่โบราณกาล บุคคลที่อายุมากกว่าก็จะเรียก ลุง ป้า น้า อา พี่ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นญาติพี่น้อง มีความเป็นกันเอง

๑๘. ชาตินิยม คนไทยมีความชาตินิยม แต่ยังไม่ถึงขั้นสุดสาย (extreme) เหมือนชาวญี่ปุ่น ชาวเยอรมัน ชาวยิว หรือชาวจีน

สหประชาชาติ (๒๕๒๐) ได้กำหนดค่านิยมของสังคมไทยไว้ถึง ๓๓ ประการ ดังนี้

๑. รักพระมหากษัตริย์
๒. นับถือพุทธศาสนา
๓. เงิน
๔. ยกย่องอำนาจ
๕. นิยมเจ้านายและยศฐาบรรดาศักดิ์
๖. เคารพผู้อาวุโส

๓. รักพวกรักพ้อง
๔. กตัญญูรับคุณคน
๕. ยกย่องผู้มีความรู้
๑๐. เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
๑๑. ความเป็นไท
๑๒. ไม่ชอบขัดใจใคร
๑๓. ไม่ตรงต่อเวลา
๑๔. ชอบผัดผ่อนเลื่อนเวลา
๑๕. ให้อภัยกันง่าย
๑๖. ยิ้มเสมอ
๑๗. นิยมวัตถุสิ่งของ
๑๘. ไม่กล้าเสี่ยง ขาดความอดทน
๑๙. ชอบเสี่ยงโชค
๒๐. ขาดความกระตือรือร้น
๒๑. รักความสนุกสนาน
๒๒. ชอบความสบาย
๒๓. ชอบงานพิธี
๒๔. เชื้อถือโชคกลาง
๒๕. ขาดระเบียบวินัย
๒๖. สอตรัสลอดเห็น
๒๗. ตัวใครตัวมัน
๒๘. ชอบโฆษณา
๒๙. ชอบของแจกหรือของแถม
๓๐. ลืมง่าย
๓๑. กินพว้าเพรื่อ
๓๒. ชอบนับญาติ
๓๓. นิยมบุคคลมากกว่าอุดมการณ์
๓๔. สุกาฬเรียบร้อย
๓๕. ชอบต่อรอง
๓๖. เห็นใครดีกว่าไม่ได้
๓๗. ชอบพูดหรือบอกเล่าเกินความเป็นจริง

ค่านิยมเหล่านี้เช่นเดียวกับความเชื่อในสังคมไทยได้รับการถ่ายทอด
 ปลูกฝัง โดยผ่านการอบรมสั่งสอนภายในครอบครัว การศึกษาในโรงเรียน
 รวมทั้งผ่านทางเนื้อหาของสื่อมวลชนประเภทต่างๆ และมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง
 ต่อชีวิตของคนไทยโดยรวม.

ต่อชีวิตของคนไทยโดยรวม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย